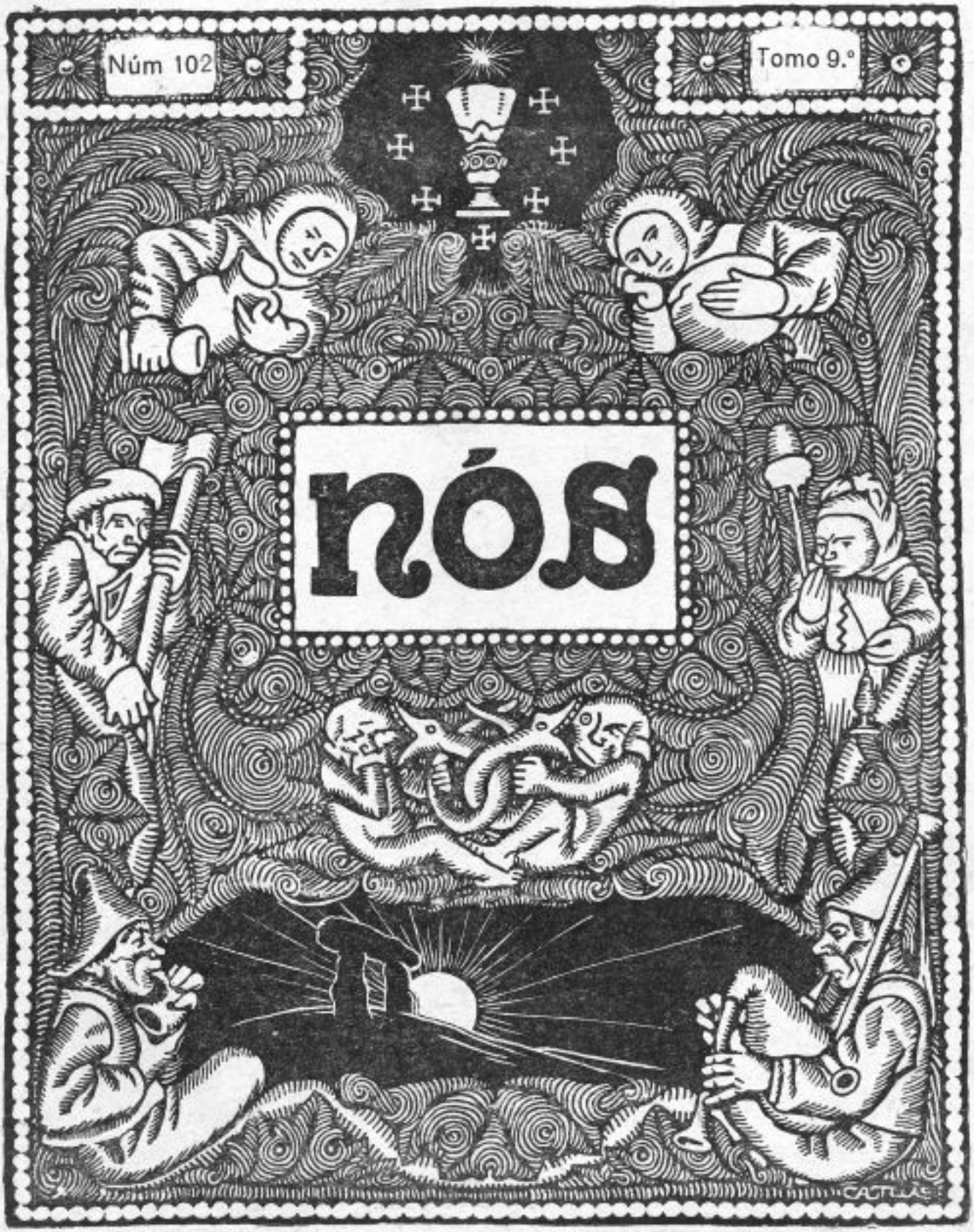
Núm 102
Tomo 9.º
nós
CATILLAS

NÓS

BOLETÍN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

Direitor Literario
Vicente Risco

Direitor Artístico
Alfonso R. Castelao

Adeministrador
ANXEL CASAL

DIREICIÓN E REDAUCIÓN:
Sto. Domingo, 47—OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:
Hortas, 20 — SANTIAGO

ABONAMENTO

Doce números, na Península	6'00 *pesetas.*
Fora da Península	8'00 »
Número solto	0'70 »

NOTA

Este boletín non pubricará mais orixinais qu'os que foran direitamente solicitados pol-a Direición. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redaución.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

NA MIÑA LISTA DE NOITE, por OUTEIRO ESPASANDÍN.
HORA D'UNHA RAZA, por J. la B. (trad. de VICENTE RISCO).
ENCOL DAS NEVEIRAS DO MOSTEIRO DE ACEBEIRO E DAS MÁMOAS DA SERRA DE CANDÁN, por F. BOUZA BREY.
NOTAS ENCOL DA LABOURA DE RESTAURACIÓN DE DOCUMENTOS (proseguimento), por ALFONSO VÁZQUEZ MARTÍNEZ.
DA ALEMAÑA, por VICENTE RISCO (proseguimento).
OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS, pol-a REDAICIÓN.

IMPRENTA "NÓS"
Facturas - Estados - Libros - Revistas
e toda crás de traballos tipográficos
Trasmítanos os seus encárregos
Hortas, 20 SANTIAGO

Vicente Risco
Abogado
Santo Domingo, 47-2.º Ourense

nós

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano XIV ★ Ourense 15 de Xunio do 1932 ★ Núm. 102

NA MIÑA LISTA DE NOITES...

POR OUTEIRO ESPASANDÍN

Na miña lista de noites
quedóu sempre o teu arrecender de ausenza.
Cando a lúa botaba o calabrote
de liño ôs afogados
cruzabas tí a pratela do microscopio
da meia noite.
Seguiche a roita dos navíos
esquencidos da sua carga
de emigrantes de carne tolleita,
e no sono da alba
a tua man barreu a fronte de ouro
do neno que comeron os peixes.
Mais, sempre alleas ôs ventos
fixos do deserto
e â cana de pescar dos campanarios,
as miñas arelas tunaron de cote
camiños de seixos e de estrelas
buscando o teu ollar gardado pol-os lazos.
Sentiréi os teus bicos de aceiro
cando un praneta
me fira de coitelo n-un costado.

HORA D'UNHA RAZA

Iste artigo escrito pr'a Bretaña, solprendeume mormente, porque me pareceu escrito pr'a Galiza. O que J. la B. dí dos pobos céltigos arredados da corrente da historia, dixérao eu hai anos n-unha confrencia feita no Circo Mercantil de Vigo, definindo á Galiza coma Fisterre. A ideia da predomiñanza en nós dos intreses espirtuás sobr'os materiás, é corrente en moitos galeguistas. A das ventages da nosa orgaización económica atrasada frente â crise mundial e á todal-as crises gerales de caráute económico, tamén a teño eu exposto n-un artigo que, entregue ao Consello Executivo do partido á que pertenzo, non sei ben de certo onde se chegóu á pubricar. Pol-o derradeiro, somentes me compre já repetil-o pensamento de J. la B. cando dí: «Somos demasiado poucos pra podermos encher un rol activo fora das nosas fronteiras, d'outro geito que coma mercenarios dos outros. Abonda de Duguesclin, de Clisson, de Duguay-Trouin, de Renan, de Ronarc'h e de Briand na nosa historia». Eu digo tamén: nen máis Charinos nen Tenorios, nen máis Rodiles nen Méndez Núñez, nen máis Patiños nen Montero Rios na historia de Galiza. Abonda de mercenarios dos outros.--V. R.

O século dazanove ten de particular o ter durado un pouco máis de cento sesenta anos. Encomenzóu cos filósofos e os homes de cencia do fin do reinado de Luís XVI. Alongouse ben mais adiante do ano 1900 --que non marcóu cume ningún— ainda máis adiante de 1914 e 1918. Woodrow Wilson foi un dos seus máis grandes homes. A paz de Versalles-Trianon foi o acumprimento dos vellos soños románticos. Porque o que fai a unidade d'iste período da historia dos nosos pais, é a fé cega qu'iles puxeran no «progreso», o qual tiña qu'asegurar co andar do tempo, a riqueza pra todos e a paz eterna. O século XIX recibeu os primeiros desmentimentos co-a guerra, cuias ruiñas volveron en nada os cálculos qu'a fixeran nascer, e co paro ingrés, que marca pra un gran pobo o fin d'unha era de prosperidade da que fora o principal artesano.

MORREU UNHA FÉ

A desfeita de Wall-Street soóu á sua hora derradeira. Fitárase outo de máis. Trabucáranse nas previsiós. Cand'un industrial despide aos seus obreiros e pecha os seus talleres e cand'iste industrial chámase Henri Ford, o mundo civilizado todo inteiro pergunta onda é que víu dar. Na sua ruiña,

precura un achego sólido qu'o ajude á s'endereitar. Apela ás suas creenzas, e deprocátase de que já nonas tén. Da fé do industrial qu'anda atrás de non sei qué mesianismo económico; da do teorizador politeco que pide á unha forma de goberno ou á outra o paradiso na terra, da fé do sabio que precura na sua probeta o milloramento da raza humán; da do burgués que vé na Bolsa as colunas da fertuna púbrica; da do soldado qu'oferce a sua vida pol-a grande patria, —ou non fica nada, ou pouca cosa.

O industrial já non vende os seus produtos; o político asiste impotente ao reinado da banca e precura sen chegar á elo, soluciós administrativas ou diplomáticas aos probremas de cámbeo, de produción, de finanza, que todo o domiñan; o sabio, sen pensalo, coma quen dí, dotou ao género humán da hyperita e do phosgeno; o burgués especulador já non ten diante d'il na alacena máis qu'unha morea de papel que val justamente pouco máis do que pesa; e o antigo combatente, soñador, pergúntase pra que sirveu o sacrifizo dos desaparecidos e pra defender qué intreses dubidosos sofreu e deitóu seu sangue.

A humanidade desorientada, a humanidade que se decata de que sabe menos de biología, de química e de físeca, do qu'ela pensaba non hai vinte anos, a humanidade pon riba de todal as suas coñecencias un grande interrogante. Comenzóu a liquidación das suas ilusiós económicas. Está disposta á unha revisión geral de todal as suas ideias. Ela busca.

A popularidade qu'un Gandhi pode atopar no meio das suas vítimas dos Midlans dí moito n-iste asunto. Vólvese á ademirar ás sociedades primitivas, cuia estabilidade fai un contraste dino d'enveja co noso tolo rebulir. Un escritor americano, nado no país da máquina de facer pasteles de porco, vaise iniciar respeitosamente nos ritos mágicos dos negros da Costa de Marfim, e pergúntase en fin de contas si a feiticeira Wamba que arranja as pontes á distanza, non sabe moito máis que M. Einstein. Falando tanto da sabencia marela coma do ocultismo negro ou de todal as singelas creenzas dos seus propios antergos brancos, o europeu pergunta: «Tiña eu razón tan xiquera? Teño eu razón en todo?».

A HORA DOS PEQUENOS POBOS

Si no silenzo d'esta imensa incertidume qu'atromenta ô celebro de todal-as testas escrarecidas que tén a Europa toda, ten que dar logo unha hora, coido en que ha ser a dos pobos que non foron, que non quixeron ser, dos da orgulosa aventura industrial e que mantiveron o seu equilibro material e cerebral que tanto lle falla hoxe aos outros.

Tornarase a gente cara istes pequenos pobos qu'unha historia cativa ou qu'un chán ingrato arredaron das festas da historia —coma cara unha fonte de Juvencio— pra recobrar alí concencia das permanencias da condición humán. Istes pequenos pobos cuias áreas geográficas recortan a Europa n-un viveiro de nódoas multicoores apareceranlle com'unha aristocracia predestiñada n-un istante de desespranza ond'as calidades de caráute e curazón contan diante de nada pra os pobos coma pra os individos.

Ao tempo que coñeceu a lei de ferro das grandes capitás, dos formigueiros cosmopolitas onde non conta máis qu'o diñeiro; ond'o home non é máis qu'un brazo. —pra servir unha máquina, faguer correr unha pena ou puxar unha chapa— ha suceder o que vexa espallar os dereitos naturás do ser humán.

Somentes nós d'aquela, nós, os pequenos pobos tradicionalistas, que tanto tempo loitamos por conserval-as fontes puras da nosa ledicia de vivir, teremos calidade pra botarmol-os acimentos da nova Europa. Somentes nós temos conservado esta comunión co pasado, co a raza, co oficio, co chán, co-a familia, que poderá guiar con seguranza aos recostrutores d'unha Europa sandada dos soños de potenza e riqueza, doce pra o home. Por iso saúdo eu o abrente d'un século novo que ha ser o noso século!

A OCASIÓN DOS CELTAS.

Poidan os Celtas aproveitaren a ocasión que se lles ofrez, pra deciren por fin a sua verba! Pódese ademitir qu'o Renacimento resequido replegounos en si mesmos; qu'o

século XIX, apesares da escapada do Romantísmo, non lle foi favorábele. Mais agora que se descobre qu'o home ten os seus dereitos por frente da abstracción estatal, por frente do diñeiro, por frente do inhumán debeu faguer ouvil-a sua voz, a da sua impalpábele civilización, a máis humán que poida haber, feita de todol-os fenómenos individuás. Se nono fan, é que endejamáis han dicir nada, é que son ineptos pra deciren cousa ningunha,

Non hai razón valedeira pra qu'isto aconteza. Cando dicimos *Celtas* non é que digamos con énfase unha verba valeira. Os Celtas temos algo atrás de nós, e non fica espricado todo tocantes á nós con nos apricaren, anque lle non plaza á tal sabio en *us* ou en *oth*, o rótulo de «comunitarios de clan» ou tal outro que fixera de nós irmaus de leite, na cencia social, de calquera tribu de pastores fugidos das eras primitivas. A formación social que foi nosa hai dous mil anos, non era privativa nosa. Hai longo tempo que non vivimos en clans. Temos participado no desenrolo da civilización europea, da que ficamos unha miga arredados *vountariamente*. Hai un esprito nacional propio que nos anima, independente do tempo e das contingencias materiás, que nos levóu de cote á sacrificalo todo ás liberdades segredas do home, mesmamente os nosos intreses, ainda a nosa independenza. Leei a historia da Bretaña, unha historia *d'individualidades*.

A REVANCHA DOS BRETÓS

Non digo eu qu'a época que ven vai ser a nosa, sen ter matinado ben n-elo. Non pode ser outra cousa qu'unha reacción contra a que pasóu e que nos foi coma ningunha estrana e hostil. Vivimos baixo do signo d'unha dita cuia receta non é da casa. Foi alén do mar, n-unha Cité ond'o prefil semiteco casa curiosamente co-as loiras guedellas saxonas, onde nasceu o trato, onde nasceu o crédito, o desconto, o cheque, todo ise horroroso estimulante ao «business» que non ten máis qu'un fito: a ganancia, e non ten máis qu'unha saida: a quebra. Compre non esquecer qu'esta carreira dos ingreses atrás da ganancia, e non somentes un singelo odio de raza ou de confesión, foi o qu'os levóu á arruiñaren ô comercio irlandés e á despoboaren á Escocia. Hoxe en día estase máis agusto no mangado de terra do disgraciado Gael que non no enlousado de Londres. Á cada un, súa.

Com'os Irlandeses, tampouco nós fumos dos da orgulosa aventura industrial. (Un punto que nos achega á iles e nos arreda dos Galeses do Sul). Cand'as primeiras locomotoras ciscaron a suá grasa sobr'o ouro dos campos bretós, ningunha aclamación popular saudóu o seu paso. Os nosos camiños fixeron amiudo mal ás primeiras bicicletas e aos primeiros automóveles, acollidos con pedras. Despois de non ter querido, *por razós morais*, seguir o movemento, as industrias bretonas foron decaendo ao longo do século XIX, e por fin desapareceron cáxeque todas. A repulsión dos Bretós cara os principios mesmos da organización económica moderna —colaboración, asociación, división do traballo— foi a que fixo demorar a industrialización dos nosos oficios.

Endejamáis o sentimento do seu intrés arrempuxóu aos nosos compatrianos á formaren esas ligas que de tempo en tempo se forman pra levar adiante tal reivindicación d'orde púbrica. Iles ademiten de boa gana ainda as prerrogativas abusivas d'un goberno centralizado que non ten pra iles consideración ningunha. Confórmanse con pouco, e aman o que teñen. Están nos antípodas do esprito de negocios que conduciu ô mundo deica ô presente.

O século XIX condanara á Bretaña en nome do progreso. O progreso tivo razón deica 1929. En 1932, o progreso confesa que se trabucóu! Já non hai argumento pra nos enterrar. En 1932, é a Bretaña *cáxeque sen parados*, onde tres millós e meio d'homes comen da sua fame, a que ten razón. Estrana revancha do homilde peisano d'antano que rillaba o seu pan reseso baixo d'un teito de gestas ond'os lobos viñan meter o seu fuciño gris. O progreso, se nos hubéramos deixado levar d'il, houbera feito d'il o moderno famento que, coa chaqueta apegada ás nádegas, vai agardar vez diante das sopas de caridade. Ao menos ô primeiro vivía do seu traballo!

A NOSA MINSIÓN

Pra qu'un pobo vaia adiante, non compre somentes que teña confianza en sí mesmo, senón ainda que teña concencia de que leva unha minsión pra cumprir. Compre unha fé e o sentimento d'un deber pra ajustal-os elementos esparegidos d'unha nación e arrempuxalos n-un esforzo coleitivo. Esta fé e sentimento do deber nonos ten a Bretaña. Pode qu'esta seña a espricadeira da inverosímile dificuldade qu'atopa todo esforzo coleitivo antre nós, *calquera que seña*, pra coller corpo e duranza. Deamos aos nosos compatrianos a ideia de que no abrente do século vinte, teñen que jogar un rol, e veremolos de novo ergueitos e unidos, com'estiveron nos tres curtos períodos da sua historia en qu'unha mesma paixón os abalóu.

Estáse formando á través da Europa unha corrente ben forte de mocedades, atentadas pol-os probremas da recostrución da nosa economía e da nosa sociedade moderna desconfiautada. Non lle tirémol a nosa simpatía nen a nosa ajuda. Mais non cometámol o erro de nos fundirmos co ela. Já d'abondo temos desertado da nosa terra. E á cada un, sua tarefa. Qu'os que intentaron a aventura industrial s'apañen pra liquidal-a quebra.

A economía moderna puxo os seus probremas insolúbeles fora da nosa casa. No seu conjunto, a Bretaña ficóu fidel aos modos de produción, de cámbeo e de finanzamento do tempo antigo, ainda mismamente nos arredores da sua úneca vila industrial. A labrega nantesa leva a manteiga e os óvos á vila, no brazo, com'a sua irmá dos arredores de Quimper. As artesaniñas de Chantenay viven co-a sua nai, com'outrora o braceiro dos outos-fornos de Trignac sabe qu'o caldo quente agárdao baixo d'un teito de colmo do Briére. As nosas vilas son mercados peisanos, ollados dend'Essen ou dende Pittsburg. Ningún dos candentes probremas do noso tempo, de standardización, de racionalización, d'urbanismo, atopa apricación antre nós, ond'o cadro social máis sólido do indivíduo é ainda e longe, a familia é o meio. Estamos n-unha terra ond'ainda se costruie pra os netos, ond'a pubricidade lumiosa apenas aparez, e onde ten un o pan seguro pra mañá. Certamente, temol-as nosas dificuldades: as nosas primeiras froitas e as nosas conservas véndense mal. Pagámol-o noso escote á crise. Mail-a crise non eisiste orgánicamente pra nós, porque, apesares dos nosos recursos naturais, non temos cometido no noso chán ningunha das faltas qu'a houberan podido facer vir, com'afora (1). Non deixemol-o servizo da Bretaña, da que ninguén s'ocuparía non sendo nós, pol o servizo d'unha Europa que nonol-o habia agradecer, con seguranza. Faremos máis pol-as outras naciós ofercéndolles da nosa, *restaurada e humanamente revalorizada pol a nosa precura*, que non dándolle os nosos homes escolleitos e os nosos recursos, na hipótese d'algún grande desconcerto. O noso rol de pequena nación non é o de jogarmos á condutores de pobos. Somos poucos pra encher un rol aitivo fora das nosas fronteiras, senon é coma mercenarios dos demáis. Abonda de Duguesclin, de Clisson, de Duguay-Trouin, de Renan, de Ronarc'h e de Briand na nosa historia. Non estamos en posizón d'impoñernos ningunha solución ao mundo. A nosa minsión con respeito á il é á un tempo máis restrita e máis outa. Podémoslle ofercer bons eixempros. Mais somentes c'unha condición: ficar na casa, facer obra humán na nosa casa.

J. LA B.

VICENTE RISCO, TRAD.

---

(1) Pra ben dicir, nós non sufrimol-a crise máis que pol-o feito da nosa unión con Francia. O noso aforro amputado nos catro quintos pol-a caida do franco, os nosos tubérculos prohibidos na Ingraterra por mor do doryphora *francés*, a nosa carteira amengoada pol-a caida dos valores colocados eiqui pol-as bancas de París, etc.

ENCOL DAS NEVEIRAS DO MOSTEIRO DE ACEBEIRO E DAS MÁMOAS DA SERRA DE CANDÁN

POR F. BOUZA-BREY

Domente se van teimosamente esprorando as estazóns prehistóricas da Galiza son de estimar as referenzas de lugares susceptibres de render material de interés. Cantos inquéritos se fagan pra se ilustrar sôbor da eisistenza de moimentos arqueolóxicos teñen dempois compensazón debida.

Secuenza de taes búsquedas son as presentes liñas, nadas co intento de ilustrar en algunha cousa a memoria un moito esquecida de un sonado mosteiro de Bernaldos que conserva ainda, á falla de fondos documentaes que o lume e a noncuranza dos homes perdéu pra sempre, unha eirexa do máis fermoso románico que se fixo n-esta Terra en que tanto esprendor acadóu tal estilo arquitectónico.

Emprázase o Mosteiro de Santa María de Acebeiro na parroquia do seu nome pertescente ô Concello de Forcarey no Partido da Estrada, insuado ata o presente de todo outro núcreo de poboazón que as casas que o rodean, en ben escaso número, en medio de unha serra írtiga, pizarrosa que agora poderá ser visitada por estar próisima á se rematar a estrada de Ventas de Narón á Folgoso que a cruza, á poucos metros do cenobio de Acebeiro.

Tal montana, que as neves visitan todolos invernos e coroan nos máis outos curutos ata ben entrada a primaveira, está inzada de mámoas.

As nosas perguntas á xente dos lugares inmediatos deron pouco resultado, por seren feitas lonxe do sitio de emprazamento; mais pincháronnos a curiosidade cando ouvimos respostar con referenza á unhas supostas neveiras dos frades de Claraval que ocupaban Acebeiro. E con dúbida respecto á si taes neveiras eran creazón do pobo tratando de espricar os túmulos funerarios neo-eneolíticos ou si pol-a contra tiñan eisistenza histórica, fixemos algunhas personaes esculcas.

O resultado foi en canto ás mámoas ollar con grata satisfacción cómo abondan os montiños tumulaes espresados por toda parte na serra de Candán onde o mosteiro se empraza e cómo á unha banda e outra da futura estrada érguense ditos moimentos, con pouca cota pol-o xeral indicando certa indudábel probeza constructiva no seu interior, sendo tamén o recinto abranguido por eles de pequeno radio. Algún vímolo santificado tendo n-unha das suas abas un penedo con unha cruz de pedra espetada, de aspecto bastante antigo, como do s. XVII ou XVIII.

Dentro da serra poden emprazarse seguindo o onomástico popular de este xeito ás por nós abesulladas:

Grupo de Monte Olleiros, formado pol o menos por catro mámoas, tres de elas moi xuntas. O tópico xa é indicador craro de xacigo prehistórico.

Grupo de Porto Fieiro; e

Grupo de Campo da Serra

Resulta indudábel pra nós que eisisten ainda outros grupos de mámoas ou medo-

rras espalladas pol-o monte que non puidemos abranguer na nosa escursión. As devanditas foron obxeto antes de agora de unha referenza no noso traballo, «La civilización neo eneolitica gallega» (1) baixo o nome xêral de mámoas de Forcarey.

En canto ô resultado obtido con respecto das neveiras, nada mellor que dar â lús o documento que segue escrarecedor de costumes de algûns dos mosteiros máis soados da nosa Terra, topado nos restos do arquivo mosteiral. Vêdeo eiquí:

CARTA DENDE A CRUÑA Ô ABADE DE ACEREIRO SÔBOR DOS PAGOS DE DEREITOS REÁS POL-A NEVE E AS NEVEIRAS PROPIEDADE DO MOSTEIRO. Ano 1632. (2)

«Muchos días ha que abía escripto a V. P. y por | haber estado en castilla no lo e echo Asta | Aora que el padre Procurador General me| Ynsta y a ynstado muchas veses para q. | Se tome la Vltima Resolución en esta | Materia, que hes que el conbento dé | Poder por comunidad para otorgar | Escriptura a fabor del adiministraor. | General de los rreales derechos de la niebe | Yelos destos reinos, en que se obligue a | Darle Dies ducados cada año por las | Dos neberas q. tiene ese monesterio, pa l Gados en madrid y Ducientos du | Cados por una bes, que, sin los que están | En poder del Receptor de penas de Cámara, | los quales se han de pagar desde q. se en | Bargaron las neberas, Menos el año | q. V. P. dió la niebe a esta audiª., que hese | lo pagaré yo al adiministraor., aun | q. V. P. la bendió muy bien bendida | Y aun algo mas q. la que se bendió | el año pasado En pontevedra; pero | Bendala V. P. o nó siempre se a | De Pro..... *(roto)* | Neberas para su magd. q. no falta | rá quien se las compre a buen preçio y a | Demas se pagarán de las tenporalida | Des del monasterio mas de quatro | mill ducados q. Ymportaron los quin | tos desde su prencipio asta el esta | do presente. Y bien rreconose V. P. | q. no a de estar en albitrio y Bolun | tad del deudor pagar quando qui | siere y como quisiere y q. si ubiere | niebe y benta della se den Dies | Ducados no mas y q. si no la ubiere | no se dé nada y no será de conbeniencia | Para el monasterio el que yo pon | Ga un menistro todo el año para | hacerla recoger y beneficiar no | Abiendo de ser a costa de la ademi | nistración sinó del monasterio; | y Pudo V. P. Muy bien negociarlo | En la corte con el dueño supues | to q. se le abisó muchas beses y se | lo Dijo El Padre fray Bernar | Do Pisaño En Madrid; enton | ces reconociera V. P. lo que yo le | Deseo serbir y a toda la rreli | Gión Pues, aunque sobrado y meira y osera tienen Neberas, nun | Ca han bendido Y me he agus | tado con la desisión de la Rota | aunque fué sin sitación del | fiscal de S. mgd. q. hesa misna *(sic)* | Condena a los eclesiásticos q. la ben | Den Y an bendido q. la traye Dia | na en el nouissimo tomo y con los | de mas con quien se a echo Deli | Gencia, unos se an ajustado Por | lo bien que les está y otros an | ..... *(roto)* al adiministraor. Gl., como | son el cabildo de la santa Yglesia | De santiago Y san martín el rre | al de dha. ciud.; con que se sirbirá | V. P. De abisarme luego Por q. | será forçosa hacer la deligencia | q. conbenga Ya que le paresca du | ro a V. P. el contrato En que yo pu | diere thener escrúpulo por aber | atraydo al adiministrador Gl. a dar su consentimiento para | q. se ejecute en la forma q. he pro | puesto a V. P. q. Me tiene siempre | Muy a su serbiçio deseando q. nues | tro Sr. le gde. m. a. Corª. Y henero | 19 de 1632 | B L M de V. P. | su mayor seruidor | Ldo. Don francº de oliuares *(signado)* | Sr. Abad de asebeiro».

E con isto damos por finadas as presentes notas.

(1) *Pubricado pol-a «Junta para Ampliación de Estudios, Comisión de Galicia» no «Arch. esp. de Arte y Arqueología» n.º 19, Madride, 1931.*

(2) *Carta escrita en tres caras de dous folios de papel a maneira de oficio, ocupando a metade de cada folio a escritura. Arquivo da parroquia de Acebeiro, antigo mosteiro de Bernardos, na terra de Montes, Concello de Forcarey, carpeta con documentos soltos.*

NOTAS ENCOL DA LABOURA DE RESTAURACIÓN DE DOCUMENTOS

Por Alfonso Vázquez.

(Remate)

Derrámase a auga non absorbida e a xelatina hincha; lávase secándoa e meténdoa en auga simple que se cambia cinco ou seis veces, esprímese a xelatina e vértese auga destilada hastra alcanzar o punto que denantes se fixara, e dispois derrétese en baño María ou á lámpara directa.

No tratamento dos manuscritos ou códices si a restauración de que é mester non precisa a desencuadernación non se fai pero si a restauración é na ligadura entón fai falla o seu desligamento.

No tratamento e restauración coa xelatina e mester ter en conta a forza da tinta, pra que non sufra detrimento nin considerable dano o pergameo e coidando útil facer unha pequena historia das crases de tinta e da historia dos traballos feitos para conseguir a sua reavivación nos pergameos que a forza do tempo conseguíu a sua casi desaparición; deterémonos un pouco tratando lixeiramente estes pequenos puntos cheos d'intrés pol-o grande auxilio que ás cencias físicas e químicas prestaron os traballos de restauración dos documentos en xeral.

As tintas mui diversas na antiguedade pol-o que respecta á sua composición adequiren ainda máis variedade na Edade Media na que casi cada escola ou escritorio tiña a sua tinta, conservando a sua composición como un secreto tratando nos posibres que non transcendera á persoas alleas facendo que se ignoren as composicións das mesmas.

Alfonso Gallo fai tres categorías de tintas: a) tinta que se pode lavar constituída especialmente por unha solución gomosa na que están suspensas materias colorantes p. ex. negro de fumo; b) tintas fortemente ácidas preparadas coa noz de galla, levadura de cerveza, tannato de ferro, ácido de vitriolo etcétera; c) tintas de media acidez nas que foi atenuada a dosis das sustancias corrosivas.

A maneira de obrar d'estas diferentes tintas é moi variada porque concurren xunta-

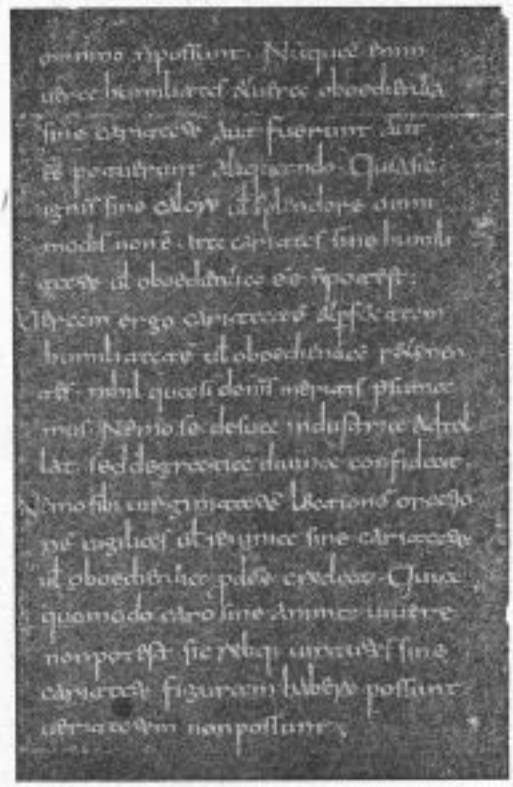

Fig. 11

mente unha serie de factores de índole tan diversa que unha mesma tinta pode atacar un pergameo vitelino seco porque na sua preparación tratouse con mais cantidade de cal e o contrario un pergameo groso non ser atacado.

Un dos factores que máis influien na conservación ou non conservación da tinta e

por conseguinte na máis forte corrosión da materia escriptoria é o clima espricándose eisí que as tintas exipcias chegaran ôs nosos

FIG. 12

días en bó estado a maior parte d'elas e que as tintas italianas en outros paises de ambente húmedo se disolveran e devaneceran.

A corrosión da tinta en algúns manuscritos é tan forte que fai desaparecer a escritura presentándose longas ringleiras que corresponden ôs espacios da escritura desfeitos por completo.

Os liquidos da tinta na sua descomposicióa dando orixen â formación de outros elementos non solo diversos sinon de efectos perxudiciaes forman reaicións que son ouxeto de grandes estudos e ouservacións.

A tinta de vitriolo italiana dos séculos XVI e XVII produxo daños que non aparecen n-outras bibliotecas da mesma época, Francia, Inglaterra etc.

En España o único exemplar que apareceu arruinado pol-a tinta era de procedencia italiana. O poder corrosivo da tinta fortemente ácida atravesa o pergameo e eisí o P. Erhle fala da corrosión que sufriron o famoso Codex Alexandrinus do Brithis Museum, Códice Bíblico Marchalianus do Vaticano, o Virxilio do mesmo Vaticano o Pandecta pisano da Laurenciana na que o seu coor amarelo oscuro e a sua corrosión esténdese deica as orelas dos documentos. En vano se tratou da neutralización e atenuación da corrosión.

Antre os manuscritos menbranáceos que sinalaremos como máis danados pol-a corrosión da tinta son os chamados palimpsestos nos que tamén foi donde mais se traballou no estudo dos efectos da corrosión das tintas e os medios de obter a sua reavivación por medio de ácidos ocasionou nos mesmos pergameos perxuicios posteriores pol-a forte acidez á que se sometían.

Algúns foron tratados por medio do ácido tánico e en consecuencia tinguiuse o pergameo de marelo gris e concentrado en marelo oscuro (1).

Non somentes se empregou este ácido sinon tamén a chamada tintura de Gioberti que lle dá un fermoso coor azur tendendo o craro cobre que permanece no pergameo que se aprica.

Nos palimpsestos os reactivos e a segunda tinta conxuntamente xunguidos son productores da corrosión cousa comprobada pol-as observacións e estudos feitos, pois non se esprica d'outro xeito o que a mesta tinta da segunda escritura ataque algúns folios somentes e n-outros en contacto con eles queden intactos sendo todos do mesmo grosor e lixeireza.

Esaminados con detención os diferentes pergameos con lentes d'aumentos ouservase que n-aqueles que foron tratados por medio de ácidos teñen unha certa globulosidade coor brilante de negro pez que non teñen os non tratados, e a dita globulosidade coincide precisamente nos puntos tratados.

Eisí opina o P. Erhle opinión que non é compartida por todos pois a maoria atribúenos o esceso de reactivos usados inmoderadamente pra facer reavivar a primeira escritura.

---

(1) Erlbe, F. Della conservazione etc., pâx, 8.

En 1765 Leonardo Targa recomendaba n-unha carta á Angelo María Bandini, Bibliotecario da Laurenciana, que probase o reavivar a tinta con noz de agallas indicando o procedimento que consistía en facer ferver auga e n-ela a noz d'agalla, fervida filtrábase a auga e bañábase con ela lixeiramente con unha esponxa a escritura que ô parecer e dispois seca quedará clarísima. A noz emprégase pra facer tinta e o remedio é fácil e barato (1).

Moitos e moi diversos foron os tratamentos que sofriron os documentos e palimpsestos pra reavivar a sua tinta e moitas tamén as crases de compoñentes químicos que se empregaron cuia soila enumeración cos procesos do tratamento encheria varias páxinas, por conseguinte limitarémonos á citar somentes os productos usados os cuaes son a xa dita tintura de noz de agalla, o tanino o idrocianuro de ferro e potasio, a tinta de Gioberti o sulfuro de potasio, o trisulfuro de potasio sulfatado o sulfuro de amoniaco, o sulfuro cianuro de potasio disolto en 15 partes de auga etc. etc. (2).

Pol-o que antecede todos estes reactivos cedo ou tarde deixaban as suas marcas máis ou menos perxudiciaes nos pergameos, conseguíndose momentáneamente a reavivación, pero á costa do material tratado.

Estes resultados induxeron á investigar outros procedimentos que non deixaron mal rastro do seu emprego estudando os reactivos formados á base de sustancias vexetaes que quizáis fosen menos dañosos e dos mesmos efectos.

Cristóforo Marino de Nápoles dispois de moitas e longas investigacións atopou no reino vexetal unha pranta cuios resultados tiveron eisito pero non se permitiu a difusión do achádego permanecendo en segredo o descubrimento.

Ô que parece ista pranta era collida nas cercanías da cibdade; era unha erba común que cortada e desmiuzada facia secar á sombra obtendo d'éla un pô amarelo no que aparecian trozos rosas, verdes e amarelos os que metía n-un recipiente en infusión n-un baño d'auga común e n-esta infusión o documento que se trataba de reavivar.

Asegún a duración da inmersión o reavivamento era máis ou menos acentuado; o pergameo e a carta dispois do baño adequirían a sua antiga fleisibilidade que conservaban sempre asi como a reavivación.

Fai trinta anos que Marino obrou co-esta herba e dende entón ningunha novedade se introduxo nos documentos por il tratados (1).

A morte de Cristóforo Marino ocasionou a desaparición d'este tratamento pois non se deu á coñecer o procedimento nin a crás de erba.

Euxenio Casanova direitor do Arquivo de Nápoles descoñecendo a erba de Marino enviou algunhas das que máis se asomellaban ôs botánicos pra que a identificaran pero o resultado foi nulo, e tratábase ô parecer de unha aición débil exercida por materias colorantes vexetaes sobor da páxina as cuaes dan máor evidencia á escritura pol-a reaición que producen sobor as siñais de acidez da antiguedade (2).

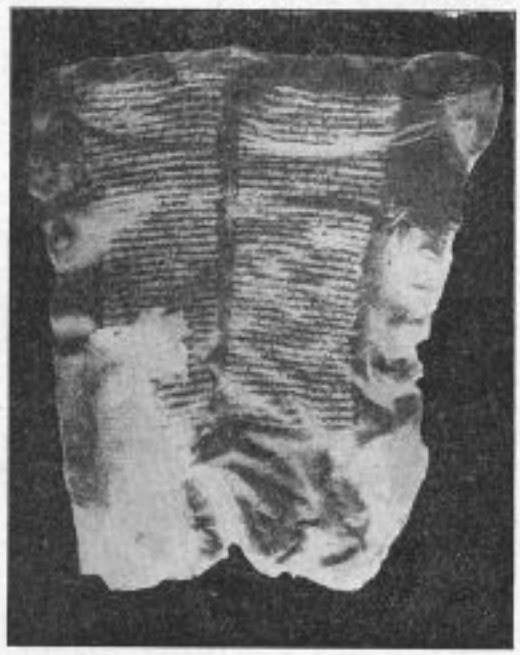

FIG. 13

(1) Cipollas, Carlo. Dell'impiego della noce di galla, etc. páxinas 5 e 11.
(2) Casanova, E. Archivística, páx. 108.

(1) Casanova, E. Archivística, páx. 110.
(2) Gallo, Alfonso. Il restauro, etc. páx. 74.

Si ben é certo que este procedimento que prometía un resultado satisfaitorio desapareceu co descubridor, tamén non é descoñecida a laboura que no arte fotográfico se viña facendo en pro dos mesmos anceios de restauración e reavivación das tintas.

Os raios Roentgen unha vez descubertos foron aplicados â Paleografía e o Doctor Brigiutti ainda con escasos medios que lle impedían obter resultados concretos sacou

FIG. 14

a consecuencia que as tintas tiñan composición de cinabrio sendo pol-o tanto aplicables á eles os rayos X pra poder estudar a sua composición.

Non se tardou moito tempo en que descubertos os rayos ultra-violetas habían de utilizarse n-esta rama paleográfica con tan mañífico resultado como ô obtido pol-o P. Kögel que utilizando os mesmos raios e aplicándoos â reproducción dos palimpsestos obtivo un resultado sorprendente.

As antiquísimas escrituras aparecen vivificadas na fotografía de tal xeito que deixan os textos descritos cousa que pol-os medios ate de agora obtidos non era de bó resultado.

Este método fotográfico é empregado en duas vegadas, a primeira â escritura máis antiga de palimpsesto avívase e a máis recente palidece (fig. 11) a segunda fase da por resultado avivar as duas escrituras (figura 12).

Notabres e magníficos foron os resultados obtidos sobre o pergameo ennegrecido e cuáseque de todo ilexible asi como tamén sobor dos pápiros de Erculano.

Empréganse na operación duas lámpadas de raios esclusivamente ultra-violetas os que obran con maor intensidade e eficacia.

O aparato Gallois consta pois de duas lámpadas unha de cuarzo pra a lectura e outra de vapores de mercurio pra a fotografía. Funciona no Laboratorio de Viena na Biblioteca do Estado con un dispositivo de defensa que perfeiciona o funcionamento, pois sendo perigroso tendo que facer grandes esposicións fotográficas os testos permañecen espostos por un tempo grande sometidos â aición dos mesmos podendo causar efectos destructores pol-o que se recomenda non facer varias operacións na mesma páxina (1).

A aición dos raios ô parecer obra sobor da tinta en reacción ácida que é opaca â aición dos raios que producen sobor do pergameo fenómeno da fluorescencia (2); obran probemente sobre pápiros queimados privados de tinta ou pobres en compoñentes metálicos; a sua aicion é ineficaz en raspaduras ou nos lavados cando desapareceu a letra.

Gracias ô admirabre concurso de MM. Lamglois e Omon pra os Arquivos e Biblioteca Nacional e o de MM. Pierre Jouquet pro Instituto de Papiroloxía e da Mlle. duquesa da Tremõdille, e MM. Charles Samaran poideronse conseguir unha serie de esperiencias empregando o aparato que M. Edmond Bayle director do Laboratorio de Policia xudicial instalou no Pazo da Xusticia e que puxo á disposición dos mesmos.

---

(1) Gallo, Alfonso. Il restauro, etc. páx. 75.
(2) Millares, Carlo. Pal. españolas, páx. 323.

Estas esperiencias foron presentadas á Academie des Inscriptions et Belles Letres como proba e exemplo consistente n-unha serie de orixinaes, de fragmentos manuscritos sobre pergameos (raspados ilexibles á simple vista e con lupa) fotografiados cos rayos ultra-violeta e descifrados pol-o mesmo (1).

O resultado foi definitivo sobre todo n-unha páxina doble de pergameo que formaba parte d'un manuscrito de motetes, rondas e baladas anotadas que perteñecera á capela de Felipe el Bueno duque de Begoña e que servía de cuberta á un cuaderno de contas do Pazo dos de Tremöuille pol-o ano de 1512.

Pol-o que se leu na primeira páxina que ocupa o recto da primeira folla era un manuscrito que tiña 49 folliñas das que non se conoce máis que o principio e constaba de 115 pezas que comprendían 79 motetes sagrados e profanos en latín e francés e 36 rondas ou baladas. Moitas d'estas pezas teñen por autor o celebre músico e poeta do s. XIV Guillermo de Machaut.

Alcanzóuse á conocer a data 1376 na que o escribiu un capelán que ainda non se poido identificar.

A importancia d'este achádego histórico musical é d'abondo bastante notable pra xustificar a gran importancia que ten o procedimento este de que vou facendo mención.

E pra rematar con esta pequena parte da reavivación da tinta engadiremos respecto das miniaturas que a sua reavivación é difícil porque a composición da cola e das sales que os antigos miniadores ou iluminadores facían pra preparar o pergameo e que este reciba a côr foi sempre un segredo de escola ou de artistas diferente en cada lugar e en cada época.

O mesmo pódese decir respecto do dibuxo e coloreamento.

Son miniaturas pastosas xa que teñen o aspeito de temple e da acuarela que resistiron a aición disolvente da humedá mentras que as escrituras palidecen (2).

O derradeiro método empregado na restauración e reavivamento das ditas escrituras está fundamentado no desenrolo e perfeicioamento d'este mismo procedimento e emprego dos raios ultra-violetas dos que se obteñen maravillosos resultados.

Co que vai dito creo haber dado unha lixeira idea da aitual situación d'este traballo que tan admirable papel de fontes ausiliares prestan á Diplomática e á Paleografía.

Moito se poderia falar respeito das causas que contribuen á ruina e depauperación dos documentos como seria o estudo dos vermes e das diferentes crases dos mesmos, circunstancias en que se desenrolan etc. causas que por ser moi estensas merecen traballo aparte e do que me ocuparei dentro de pouco con máis eistensión que a que podría levar n-este traballo.

Nas Universidades emprégase a chamada Cámara de desinfeición que da escelentes resultados, xa que contén d'unha maneira definitiva o progreso dos vermes que amenazan sempre coa ruina total de libros ou manuscritos.

Un dos moitos tipos empregado de cámara de desinfeición seria o semellante o da figura n.° 3 que consiste n-unha gran caixa. A cuia proporción pra facel-a laboura máis rápida e eficaz, pode relacioarse coa capacidade do material que se vai á desinfeitar.

Esta caixa ten no seu interior dous ou máis taboeiros a) un pouco elevados do chán da caixa no que se pousan os libros abertos pra que os vapores penetren ben pol-as follas e lombo do libro.

Pódense colocar varias ringleiras d-eles comenentemente separados uns dos outros pra seren ben tratados.

N-este interior vai un vaso ou outro depósito calquera b) que conteña a substancia química que ha de actuar.

Toda ista caixa ten na parte superior unha canaleta de zinc na que encaixa a tapa B.

Esta canaleta c) que arrodea toda a caixa ó colocal-a tapa enriba enchese d'auga co úneco fin de producir un cérre perfeito hidráulico.

Na Universidá de Santiago emprégase unha semellante de gran capacidade, cuios

(1) Samaran, Charles. Application des rayons ultraviolets, etc. páx. 349.

(2) Gallo, Alfonso. Il restauro, páx. 74.

resultados positivos vense d'unha maneira real.

Entre as sustancias ofensivas contra o verme do libro que se empregan podíase facer unha crasificación un pouco xeral que sería:

Substancias químicas: olorosas, asfixiantes, e irritantes ou tóxicas.

Nas primeiras comprenderíamos o alcanfor, benzina, naftalina, esencia de trementina, fumo de tabaco ou outras plantas aromáticas.

Nas segundas: gases deletéreos ou vapores como os do cloro, anhídrido sulfuroso, ácido sulfúrico, benzina e o *sulfuro de carbono*.

E as terceiras serían: o alumbre, o bórax, pemento, etc.

De todas éstas a de resultados positivos é o sulfuro de carbono, que â temperatura ordinaria é líquido, pero que se evapora facilmente.

Procuraráse que a atmósfera da cámara de desinfeición esté ben saturada dos ditos vapores, quedando n-esta saturación os libros por espacio de unhas 24 horas.

Esta sustancia ten a ventaxa de non descompor as sustancias orgánicas e ser inofensivas pro papel e ligamentos etc. pero non é eisí prô home que ten que traballar con il con precaución por ser venenoso i-explosivo.

Non se pode ocultar a importancia suma que ten canto se relacione coa restauración de documentos. Eiquí en Galicia, país que pol-a sua humedá é terreo apropiado pra descomposición e ruina do material que é a fonte inmediata pra hestoria medieval ainda pouco estudiada, ten gran transcendencia o escomenzar os traballos de restauración n-aqueles documentos que pol-a sua condición e importancia necesiten ser consultados frecuentemente pra impedir a sua total ruina e que sirvan e queden en condicións de ser sempre consultados pol-os estudosos e investigadores.

Isto é de unha necesidade tanto máis grande canto que, conservándose no Arquivo Rexional de Galicia sito na Cruña unha cantidade inorme de documentación medieval, estáse perdendo irremisiblemente porque se tén abandoado de tal xeito que se ven d'un día pro outro desaparecer, cousa farto lamentable cando a sua restauración sería doada i-é un cargo de responsabilidade moral pros que, estando ô frente dos mesmos non dan a siñal de alarma pra que si ate agora estivo en abandono se remate d'unha vez co-este estado de cousas empezando primeiro pol-o traslado á un lugar apropiado e acondicioado pra a sua conservación.

Pénseno ben e reclámense ôs poderes todos aqueles ausilios económicos que son mester pra obter un resultado de máisima eficiencia e practicidade.

Que este toque de alarma sexa ouvido e que non se antepoñan os intereses locaes cando se trata de obra que interesa non á unha cidade determiñada sinon á todo unha rexión que quere descubrir e coñecer o seu pasado, posto que unha mala comprensión localista impediu ate agora a realización do que tanto importa os estudosos e investigadores pra os que sempre foi un sono facilitar o estudo do Arquivo da nosa Galicia á cantos por ela se interesaran.

B I B L I O G R A F Í A

Arneudo.—I enemici e gli amici della carta, Le vie d'Italia, XXVIII (1922).

Barone, Nicola.—Lezioni di Archivística, Nápoli, 1914.

Biagi, Guido.—La morale dell'incendio di Torino, Nuova Antología, 16 Marzo, 1904.

Biagi, Carlo.—Insetti nemici dei libri, Riv. delle Bibliot. e degli Arch. Tomo 15.

Biagi, Carlo.—Della conservazione dei manoscritti antichi, Riv. delle Bibliot. e degli Arch. ano IX.

Biagi, Guido.—Di un futuro Congresso internazionali per la riproduzione dei manoscritti delle monette e dei sigilli, Riv. delle Bibliot. e degli Arch, 1904.

Biagi, Guiddo.—L'Officina per il restauro

dei documenti nel reale Archivio di Stato in Firenze, Riv. dalle biblioteche e degli archivi. XXVIII, 1917, páxs. 92-102.

Bonnardot.—Essai sur l'art de restaurer les estampes et les livres, ou taite sur les meilleurs procedés pour blanchir, detacher, decoloreur, reparer et conserver les estampes, livres et dessins. París 1858, 2.ª ed.

Casanova, Eugenio.—Archivística, 2.ª edición, Siena 1928.

Casanova, Eugenio.—L'Archivio di Stato in Nápoli dal 1.° de Gennaio (1899) al 31 de Decembre (1909). Notizze racolte da_____ Nápoli, 1910.

Casanova, Eugenio.—Bolettino uficiale del Ministero della Pública Instruzzione, ano XXXVII (1909), Vol. II, n.° 54-55.

Chilovi, D.—Per la Biblioteca di Torino, Nuova Antología, 1904 Aprile.

Cipolla, Carlo.—Dell'impiego della noce di galla per ristorare i caratteri obliteratti (nella Miscelánea di studi sorici di Antonio Manno, Vol. I). Torino (Opess) 1912,

Coggiola, Giulio,--La rilegatura dei libri nelle Biblioteche. Riv delle Bibliot. e degli Arch. a XXII.

Conferenzia internazionale di S. Gallo per il restauro degli Antichi Códici. Riv delle Bibliot. e degli Arch. ano IX.

Crouert, Guglielmo.—Über die Eshaltung und die Bchandlung der Herenlauensischen Rolben. Neue Jahrbucher für das Klassische altertum 1900.

Erlhe, Francesco.—Per il restauro dei manoscritti Rivista delle Biblioteche e degli Archivi ano XXII.

Erhle, Francesco.—Della conservazione e del restauro dei manoscritti antichi. Riv. delle Bibliot. e degli Arch. 1898. ano 1898.

Erhle, Francesco.—Della conferenza internazionale di S. Gallo in 1898 Riv. delle Bibliot, e degli Arch. ano XX.

Foi pubricada en Alemán no Centralblatt fur Biblioteks wesen o 26 de Xunio de 1909 e traducida ô francés na Bibliotheque de l'Ecole des Chartes LIX París 1898 e traducida pra a Revue des Bibliotheques París (Marzo-Maio) 1898 e a publicación en italiano.

Gallo, Alfonso.—L'officina napolitana dei papiri ercolanesi per_____ Accademi e Biblioteche d'Italia-Roma 1927-1928.

Gallo, Alfonso.—Il restauro dei manoscritti e dei documenti Accademia e Biblioteca de Italia fasciculo 5-6, 1927-1928.

Gallo, Alfonso.—Per una lotta razionale contro alcuni enemici dei libri. Accademie e Biblioteche d'Italia n.° 4 1929-1930.

Giacosa, Piero.—Relazione dei lavori intrapresi al laboratorio di materia médica per il ricupero e restauro dei códici appartenente alla Biblioteca di Torino. Extrait de Accademia Reale delle Scienze di Torino an. 1903-1904. Accad. Ital. 1903-1904 Atti n.° 39.

Giacosa, Piero.—Sui lavoro finora fatti nel Laboratorio di Materia médica della Regia Universita per il ricupero dei codici danneggiati dal'incendio della Biblioteca del 1904. Accad. delle Scienze di Torino Atti 48-1912-1913.

Giornale di Caserta.—El museo Campano. Nuovo método di restauro delle antiche scritture. Anno VI n.° 20.

Graziano, Giuseppe.—Per l'igiene delle Biblioteche. Riv. delle Bibliot. e degli Arch. año 18, páx. 157.

Guareschi, Icilio.—Delle pergamena con osservazioni ed esperienze sul ricupero e sul restauro di codici danneggiati negli incendi e notizie storische (Extrait delle Supplemento Annuale alle Nuova Enciclopedia di Chimica XXI Torino 1905.

Guareschi. Icilio.—Osservazioni ed esperienze sul ricupero e restauro dei Codici danneggiati dall'incendio della Biblioteca Nazionale di Torino. Memoria 1-ª do socio _____ na Accad. Reale delle Scienza di Torino. 1903-1904; Memorie. Serie II, 54.

Haldat, C. N. Alexandre.—Recherches Chimiques sur l'encre, les causes de son alterabilité et les moyens d'y remediarles.... par.... an XI páx. 45.

Hauler, Edmond.—C. Beokman Frontoniana compte rendu dans Zeitschrift fur asterreichische Gymnasium 1903 I. A propos de notre fronton, parle de sa restauration.

Hurichsen. F. W. Die Untersuchung von lisengallustinten daus die Chemische Analysi VI Band Stuttgart Euke 1909 ink 4,80.

Houlbert, Constantino.—Les insectes ennemis des livres. Paris 1903.

Kögel, Raffaele.—Phtographie des palimsestos. Conference donné le 1.° juillet 1925 dans la Sorbonne dans l'amphiteatre de Phisique sous les auspices del'union internationale de Photographie.

Kögel, Raphael.—O. I. B. Handbuck der Photographie historischer dokuements und der grundzuge ihrer reproductio Leipzig 1913.

Mai-ne, Vincenzo.—Comunication faitte a l'Associazione médica Napolitana sur un procedé trouvé par lui, de faire revivre les eccritures effaces. Gli Archivi d'Italia II 1915, páx. 46.

Martini, Emidio.—Per l'oficina dei papiri ercolanesi (Nota letta alla Real Accademia di archeologie Lettere e Belle Arti nella tomata del 15 dicembre 1903 estrait du Rendi conte dall Accad..... anno 1903 Serie II, 18-19 páx. 21-42 Napoli 1903.

Mastrorilli, Maurizio.—Considerazioni crititichi sul restauro degli antichi manoscritti. Napoles 1912.

Millares, Carlo.—Paleografía Española.

Monaci, Ernesto.—Per le nostra biblioteca. (Extrait de Nuova Antologia 1.° Mayo 1904 Appuntes des biblioteqhes de Roma et d'Italia et de leur mediocre organisation) Nuova Antología. Vol 110-1904 Roma,

Nicholson, E. W. B.—Report by bodley's librarys tothe curators of the bodleian library on the conference held at. A. Gallen septe 30 and Oct. 1898. Upon the preservation and repair of old mass..

Palimsestorum.-Spicilegium palimsestorum arte photografica paratum per S. Benedicti monacus Archiabbatie Beuronensis Volumen I. Beuron-Lipsia, 1913. Contén o códice sangallense 193. P.

Posse, Otto. — Handscriften Konservisung nach der Verhandlungen der St Gallener Internationalem Konferenz zur Eshaktung und Ausbesserung Alter Ibes von 1898 sonie der Drendener Konferenz deutscher Archivare von 1899. Dresden, 1899.

Rostagno, E.—Della riproduzione de «palinsesti e d'un nuovo sistema ad essa applicato», Riv. delle biblioteche e degli archivi, T. XXVI, 1915, páxs, 58-67.

Samaran, Charles.—Application des rayons ultraviolete au dechriffement des passagers grattis ou effacés dans les manuscrits. Comptes rendus de l'accademie des inscriptions et Belles Letres. Paxs. 348-355, Paris 1925.

Samuleson, E.—De la restauration d'anciens manuscrits per le «Hitt». Actes du Congres international des archivistes et des bibliotecaires tenu en Bruselles no 1910, páx. 205 e seg.

Schill. E Auleitung zur Erhalting und Ausbesserung von Handscriften durch Zapon Impragniseng. Dresden.

Schluttig. Osw etc. Neumanm. G. S.—Die lisengallustinten Grund lage zu ihrer beurtheilung dresden v. Zahu de Jaensch 1890, Autinte dans Muspratt Chemie VIII.

Schoengem, M.—Ueber lihaltung U Ausbesserung der Archivaliën Bericht von bers ochen ann 2 gm. 31 August 1910 aufden Internationalen Congresse der Archivase und Bibliotecase zu Bründ.

Torri.—I restauri dei codici della Biblioteca Nazionale di Torino extracto da MOYEEION I 1923.

Venturi, Raffaele.—La conservazione dei libri nelle Biblioteche e la tecnica legatoriale per... Maestro legatore nelle Schole proffesionale salesiana di Firenze. Riv. Delle Bibliot. e degli Archiv. 1912, páxina 133.

Vittani, G.—D'un método per far rivivere gl'inchiostri studiato a Milano nel 1792-93. II Libro e la Stampa Bol. Uff della Societá Bibliográfica Italiana pax. 161-ano 1912.

Voterro, Pier.—Igazio Conservaciòne e restauro dei documenti Pisa 1912.

D A A L E M A Ñ A

III. BERLÍN

Por Vicente Risco

(Proseguimento)

po pra santos. Ou se cadra, será millor que non outros. Cecáis os máis grandes señan os dos derradeiros días... *Os santos dos derradeiros días* tidóanse os mormóns, coma dicía aquil rótulo na Sociedade de Geografía de París. Pode qu'os católicos verdadeiros de hoxe estéamos destiñados á sérmol-os Santos dos Derradeiros Días...

Das Kreuz unser Sieg... Quer isto dicir que sofriremol-a Cruz? ¿Que non teremos outra vitoria que sofril-a Cruz? Lémbrom'agora d'un soño que tiven hai moito tempo, e que m'arrepiou ate o miolo dos ósos... Era na Alameda d'Ourense; estaba a

Siluetas de Wannsee

miña nai e moita xente coñecida; estábamos ollando cara ao poente do sol, por riba do Salto do Can, e dos montes das Pipipileiras, de Piñor e de Santa Ladaiña. Había alí no ceo moitas nubes, coor de chumbo, coor de prata e coor de ouro. E por antr'as nubes, víase o ceo, mais non o ceo azul qu'ollamos todol-os días, senón o ceo Empíreo, o derradeiro ceo, e no ceo a Santa Virge, co neno, coma nos nacimentos, somentes que

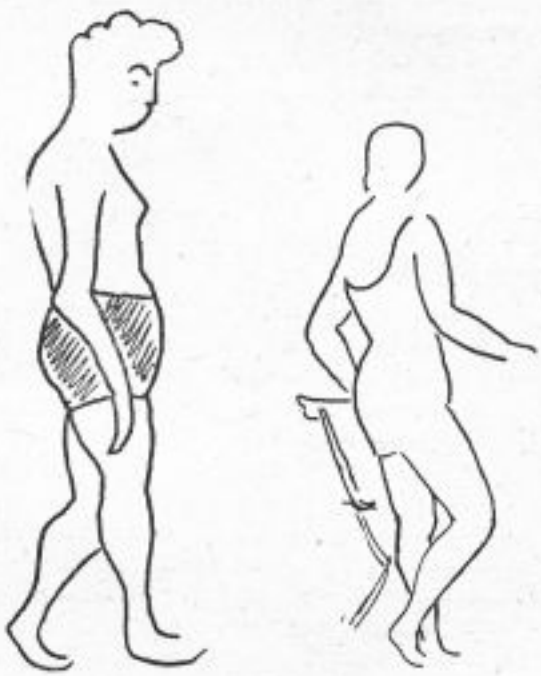

Siluetas de Wannsee

real e verdadeira e palpábele, e arredor, os anxos e os santos, e toda a Corte Celestial, toda d'igual realidade, e a xente toda qu'o vía estaba chea de pasmo e de medo, e eu espertei ainda co convencimento de qu'era o derradeiro día do mundo.

E agora, cando vexo as cousas, coido qu'o mundo ten merecido d'abondo que chegue o seu día derradeiro, e vólveme o arripio aquil d'aquil soño.

Das Kreuz unser sieg... Históricamente, de quén será a vitoria? Espirtualmente, pra o cristiao, o sofril-a cruz, é vitoria d'abondo. O cristiao endexamáis pode ser vencido, porque o seu reino non é d'iste mundo; o cristiao trunfa na derróta e na morte; a Eirexa trunfa na persecución... Mais o qu'acontez no mundo é unha pena: é unha pena,

Silueras de Wannsee

primeiro, pol-as almas que se perden, e logo pol-a ruiña da cultura cristiáa e do conceito cristiao da vida. Ademáis, díxosenos que *portae inferi non prevalebunt adversus eam.* e sabemos ben qu'os que semellan vencela non han facer máis que criaren a sua propia ruiña; pol-o tanto, s'o mundo dura ainda, iles non han poder matal-o esprito, e un día ha chegar en qu'o esprito crebe as suas cadeas, e desfagà as obras d'iles, porque non pode ser qu'o esprito estea así sempre sometido. Non poden; todos temos adentro de nós un santuario ond'iles non poden entrar, ond'o esprito é inteiramente libre, e pódese entregar á Deus sen que llo poidan impedir.

Ben; mais, se non poden matal o esprito, nen de todo encadealo, pódeno pervertir; e ademáis, a impiedade ten que ser vencida socialmente —*adveniat Regnum tuum*— s'o mundo dura...

Sintirán os cregos esta tremenda tragedia?

Pois ahí tendes vós. Apesares da miña eisaltación católica, e de levar moitos días matinando n-ir, en pouco estivo que non fose á festa de Grunewald. E senon fora pol-o Canedo, que é relaxado e descreído, non houbera ido tampouco. Fixoseme tarde, entretivémonos no «restaurant», surtimos de vagar pol-a Brandeburgischesstrasse, sen saber qué facer, ata que por fin ocurriuselle ô Canedo ir â festa católica:

—Vde. debe ir; halle gustar; imos aló...

E fumos. Fumos coller un carro eléitrico aló por ond'un vai pr'a Austellung..., e chegamos por unha fermosa avenida ao Stadion. Collimos as entradas, e entramos. Non é que me gustara moito, moito todo o qu'alí vin; mais emocionoume. O Stadion cheo. Os máis, levaban na solapa unha insinia que alí vendían, e qu'eu merquei e puxen tamén. Era un pequeno cadriño negro con orla dourada, qu'amostraba unha man branca collendo unha cruz marela, no centro da qual ostentábase en branco o Crismón ou Monograma de Cristo, e levaba a iscripción *28 Märk katoliken Tag, Berlín 29-6 1930 Das Kreuz unser Sieg*. Estivemos nos asentos máis outos do Stadion; habia por alí moitos ampliadores da voz pra que s'ouvira ben aos oradores. O Stadion é tan grande, qu'as figuras da arca víanse coma formigas, e o púbrico da banda do cabo, víase com'unha masa uniforme que se movía e remexía. Habia se-

Siluetas de Wannsee

ñores con bandas gardando o orde, acomodando â gente, atendendo â todo.

A festa tivo toda a visualidade, o coorismo, o barroquismo, o gusto dos conjuntos, das formaciós e dos desfíes en masa, de cote un pouco militares, propio dos alemás. Arredor do Stadion, voaban no vento inmensas bandeiras: a bandeira da Eireja Católica,

mitá branca mitá marela, en duas bandas ao longo; a bandeira tricoor (repubricana) do Reich, negra, bermella e marela; a bandeira da cibdade de Berlín, branca con orla bermella e no meio o oso rampante negro; a bandeira de Prusia; outras bandeiras.

No centro do Stadion, riba d'un zócalo con graderías, erguíase unha gran Cruz branca. co Crismón no cruce dos dous madeiros. Cando nós entramos, estaban já formados aos lados da area os infindos porta-estandartes das asociacións católicas, uniós, organizacións de mocedade, sociedades d'estudantes, escolares, coros, cofradías, irmandades, etc., etc. Estábase cantando un coro, e pouco despois, falou o representante de Hesse en Berlín, Augusto Nuss. Novos cantos e toques de trompetas, e logo, nenos vestidos de vivos coores, traguendo froles, arrodearon a Cruz e foron deixando alí as frolidas ofrendas, simbolizando o homenage á Cruz das belezas da Natura.

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

ATENEO POPULAR CORUÑÉS

Ista entidade organizóu un ciclo de conferencias de cultura galega que rematóu con unha maxistral disertación de Castelao.

Además tomaron parte no ciclo, o diputado Ramón Suárez Picallo, que o inaugurón, falando sobre «*Galicia, unidade cooperativa*», os membros do «Seminario de Estudos Galegos» Sebastián González e Xoaquín Lourenzo, que desenrolaron os temas «Galicia, unidade de cultura» e «A muller na poesía popular galega», e o mozo abogado Xan López Dará, que conferenciou encol de «Galicia, célula de universalidade»

OS PORTUGUESES NA GALIZA

Ultimamente, honráronnos ca súa visita os ilustres señores Rodrigues Lapa, Mario Sa e Mario Cardozo, que percorren en viaxe de estudos a nosa terra.

Ó longo da súa viaxata foron atendidos os distintos hóspedes pol-as máis preclaras figuras da nosa intelectualidade. En Santiago visitaron o «Seminario de Estudos Galegos».

Ó salir da Galiza enviámoslles a nosa despedida cordial á estes insignes fillos da nación irmá, que nos deixaron unha grata impresión de saber e simpatía.

RISCO E OTERO NA UNIVERSIDADE GALEGA

Invitados pol-a Selción de Estudos Galegos que funciona na Facultade de Filosofía e Letras da Universidade de Santiago, pronunciaron sendas conferencias os nosos queridos e admirados compañeiros de redaición Vicente Risco e Ramón Otero Pedrayo.

O noso direitor desenrolóu o tema «Introducción ó estudo do folk-lore galego». Comenzóu definindo o concelto de folklore según o entenden as principás escolas, terminando por afirmar que a etnoloxía como ciencia xeral da cultura, comprende como divisións e como aspeitos particulares, a etnografía —co folklore— e a historia, a socioloxía, a psicoloxía dos pobos —*Völkerpsychologie* dos alemáns, criada por Wundt— e a teoría da cultura, que lles chaman *Kulturwissenschaft*. A historia sería a ciencia descritiva e narrativa da evolución das culturas superiores; a etnografía, a da cultura dos pobos que non teñen historia; o folklore sería un caso particular da etnografía: o estudo da cultura das camadas menos históricas dos pobos históricos. O folklore é unha disciprifia nacional, porque precura de cote o enxebre. Por isto, nos tempos de renascencia da personalidade dos pobos é cando collen pulo os estudos folklóricos. En Galicia atopamos xa datos folklóricos recollidos e utilizados á parcir dos séculos XVI e XVII, Eisi en Castelá Ferrer, Molina, Góndara. Ora o que máis e millor utilizóu as tradicións populares foi Murguía. Do tempo dos Precursores hai moitos traballos soltos. No 1881 fúndase o *Folklore gallego* que produz varios traballos de recolleita metódica, pubricados en diversos volumes da *Biblioteca de las tradiciones populares españolas*. Chega a nova renascencia galega de 1916. Dende 1920 é a revista NÓS a pubricación que máis frecuentemente inserta traballos de folklore. Fundado o Seminario de Estudos Galegos, é iste o que realiza a máis importante laboura. A obra dos Precursores ten un venerable prestixio; máis non pode ser aceitada á ollo. Temos que recomenzal-o traballo, collendo de lles somentes os datos concretos. Pra a inxente laboura que temos de facer, precisamos: un criterio xeral espricativo dos feitos, que nos pode ser dado pol-a escola histórico-cultural de Froebenius e do P. Schmidt, acentuando en moitos puntos as liñas xerás do sistema. Unha imaxe, xiquera esquemática e provisional do ser etnolóxico de Galicia; que é un Fisterre, un cabo do mundo, un recanto recuado de Europa, — o que esprica o arcaísmo das formas culturás galegas— e o estremo sul da Celtia, pol-o cal os nosos estudos deben relacionarse co folklore dos demáis pobos gaélicos, eisi como co folklore portugués. Galicia é un pobo labrego, de economía familiar, de producción non especializada, cula vida comunal reside na parroquia. O conferente continúa describindo a facies etnolóxica de Galicia. Finalmente, necesitamos unha coñecencia da metodoloxía do folklore, que comprende as labouras de recolleita, crasificación do material e interpretación. Remata Risco, indicando os criterios que deben presidir ista laboura.

Otero Pedrayo fixo un fremoso estudo de xeografía humán, ocupándose das vilas galegas dende aquil punto de vista. Trata o problema das vilas e q seu aspeito xeográfico en xeral. As vilas e cibdades son os verdadeiros habitantes da terra. Elas fan a historia universal. No medio do caos deiton unha raiola de lús. Cada unha ten o seu carácter propio. Algunhas atinguen unha importancia de guieiros da historia dos pobos. Describe os caraiteres xenerás da agrupación humán na Galicia, segundo os cairo estaxes do relieve propios da nosa terra. Subraia o atrantismo do relieve, remarcando a atraición exercida pol-o mar e os vales. Describe a gradación no tipo da vila dende a pequena agrupación deica a cibdade. Estuda os tipos de vilas e as caruiteristicas das cibdades, facendo notar que hai un longo periodo dubidoso na creación das vilas. As cibdades galegas pódense crasificar en interiores, de estuario e de costa. Antre as primeiras figuran as do Miño, como Ourense, Lugo, Mondoñedo, cuias caraiterísticas estuda. Tipo de vilas de estuarios son Pontevedra e Tui. De costa, A Cruña. Ocúpase do caso especial do Ferrol, vila de creación natural, pero de desenrolo artificioso, suxeito á un plan urbán, non espontáneo. Finalmente, estuda a Santiago, vila de camiño, pero en cuia formación entran outros elementos.

LIBROS

EDUARDO BLANCO AMOR: «Poema en catro tempos» Bos Aires, 1931.

A posición natural e sinceira de Blanco Amor é a posición modernista. É, cicáis, o máis tipico poeta modernista galego. O modernismo é unha escola ou unha coincidencia de escolas que xurde, como espréndido froito, no horto da lírica castelo-américá. Mais iste horto non é un *hortus conclusus*, e as ponlas das súas arbres rebordan o muro e deixan caír, nas leiras colindantes, a branca fror que, soterrada no torrón propio, espalla unha semente allea. O modernismo chega á Galicia desfigurado, como o gótico. Pol-as mesmas causas, que diréi algún día. Mais como en Galicia hai un Santo Domingo de Pontevedra, hai un Blanco Amor.

Mais Blanco Amor sabe ben que o modernismo pertece ó pasado. Esprito inquedo, temperamento dúctil, estudoso leitor, deita a súa dorna lírica, Odysseus de ceibes ouvidos, pol-o mar da poesía, onde cantan as novas sirenas. E déixase engaiolar. E cando na arbre da lírica agroma unha ponla nova, o paxaro da súa arte vai presuroso facer n-ela o seu niño. Eisí se esprica unha bóa parte de «Romances galegos», rapsodia de Amado Carballo. Mais a maneira espontánea de Blanco Amor é outra, anterior á Amado: é aquela que, arrincando en Francia de Beaudelaire e frorecendo en Verlaine, en Rimbaud, en Mallarmé, en Leconte de Lisle, en Sully Prudhomme, pasóu ó castelán cen Rubén Darío, con Herrera Reissig e os máis iniciadores e creóu un esprito poético que, sometido á diversos influxos, produxo a lírica ibérica de principios de século, n-algúns poetas —como Blanco Amor— xa, certo, de abondo alonxada das fontes primitivas.

Por estas razóns, «Poema en catro tempos», sinfonía do mar, de escelente orquestación, é, no intento, un poema de vangarda; mais no ritmo, na idea, no esprito, se trasluz unha esencia menos avanzada, a esencia de aquela estirpe poética de que é criatura Blanco Amor.

Ninguén nos tempos modernos, agás Manuel Antonio, cantara en galego tan amorosamente ó mar. Se non se houbera escrito «De catro á catro», «Poema en catro tempos» marcaría un fito na historia da nosa lírica. —R. C. C.

DESAMOR, por Jules Remember, Montevideo, 1931.

De Montevideo —*monte vído eu*— d'esa República que leva un nome de cheo amerindiano que sona unha miga a énskaro, e o alcume paradógico de Oriental, veñen de cote cousas raras. *Desamor* non é moito, senón moi natural e craro. E máis di; «Nosotros, los modernos... Nosotros, gente nueva... A qué ese empeño en clasificarte? Es que no puedes ser tú solo, ser tú mismo?» Anque ainda non sabemos ben s'os poetas deben dicir máis ben *nós* ou *eu*, por de pronto aplaudamos esas verbas. En *Desamor* hai un poema tidoado *Galicia* (o n.º XVII). É a Galicia dos pinos e do mar. Convén que se selpa tamén qu'hay a Galicia das gándaras e dos bidos.—V. R.

PEREGRINO DA NOITE, por Amrique Paço d'Arcos. Lisboa, 1931.

O saudosismo é unha metafiseca dubidosa e trágica que, en Paço d'Arcos com'en Teixeira de Pascoaes, espresa liricamente - coma caso particular de cada poeta, qu'a visión panteista, aliás puramente estética, proiecta en drama cósmico— a loita desesprada da nosa raza ocidental con Deus... Mais veleiquí unha idea perfeitamente cristiáa, que ven já do Vello Testamento, onde Jacob loita unha noite inteira co Anjo d'El Señor, onde Job polemiza co propio Criador, con subrimemente homilde rebeldía. Sabemos qu'El Señor comprácese n-esta loita, e en darse despóis coma prémeo da i-alma trunfante, máis achegada á Il canto máis probada, e máis ainda cand'o o que se pon á proba é a fe, e ésta persiste á pesar de todo. Do que se deduz qu'o saudosismo ten unha solución. Paço d'Arcos apreséntanos en tercetos dantescos, n-unha Divina Commedia subjetivada, —lírica— o seu caso particular do que erguer o diagnóstico porianos no risco de magoar a beleza do poema.—V. R.

CARBALLO CALERO, Ricardo,—*La Soledad Confusa*, Imprenta NÓS. Santiago de Compostela, 1932. 58 páxs, 8.º.

O Carballo Calero, fonte de lanzalla cívica e lírica que todos sabemos, aparez no noso hourizonte literario con iste libro de poemas en verbo de Castela, que teria de ser paradoxa ou atavismo no A. de «*Vieiros*» senón tivese, por íntima, cordial revelación do Poeta, o sifificado de derradeiro pulo pra erguer áncoras n-un leixado porto cara ó mar aberto da leda mañán lírica da Galicia. É un adeus esquivo, un lastre espritual ceibado en preno vó por un dos máis craros pensamentos contemporáneos da Terra. Escoitemos o runxir da cadea tomada ó rubir á borda limpa e crara, o bambear do barco sonoro e ollemos a branca nao, en fin, alonxarse da badía mol e queda en percura dos balbordos témeros do mar escumante da nosa recobración.

Lecturas da moderna poesía castelán révense na obra do A. que se abre con feixe de romances octosílabos, gardadores de temas bíbricos inzados de modernidade, de un erotismo fresco e inxel. Eu quédome con aquel *Romance del pecado frustrado*, novo conto unha cereixa de Maio, saudoso e infantil como a lembranza que nos acode ó lelo. A mesma candura da dicción atraime cara él. Quizáis por ser un anaco de vida do Poeta non aparez ali o artificio de certas arquitecturas do preciosismo neo-gongorino que en outros se albisca:

«Abel pastaba la lana... (*Romance de Caín y Abel*); «nieve sonora y amante...» (*Romance de la fuente escondida*); «l'eña una incendia allí el sol...» (Id).

Nos sonetos *A María de los Dolores Vieitu Otorel* e *A Mimí bebiendo un refresco de fresa* asoma a voz policroma de Xerardo de Diego na súa máis escelsa estructura *Giralda en prisma puro de Sevilla*...

Templo a los cielos de la eurítmia alzado,
arquitectura de ideal firmeza,
ritmo sereno, mágica justeza,
estandarte de gracia desplegado...

(*A María...*)

Puente y túnel de miel a miel tendido;
de fresa a fresa, líquida, coherente,
Entre fresas sabor y color, puente.
Túnel al ascendente tren fluido,

(*A Mimí...*)

e, ainda máis gongorino, no *Tela de araña*, esprésase:

Arquitecto y artífice eminente
que el hilo tiende, que el bosquejo traza;
mina y minero al par de la que enlaza
plata, un rosal con otro, sutilmente.

. . . . . .

El viento miente, de cautela armado.
Puente de plata nó; si de alas huesa.
El puente huid, que río no es el viento.

Un terceiro grupo de poemas lembra a estructura esterna e os motivos garcialorquianos con enxebre espresión concisa con mesta fondura temática. Non resisto á transcriber iste xogo que cáseque acada a brevedade do haí-kaí;

> Y te me ofreciste. Y, terca,
> te me volviste a ofrecer
>
> Fruto de mi propia cerca
> yo no te quise coger.
>
> Yo, con sed, ante la alberca.
>
> ¡Oh el exquisito placer
> de tener el agua cerca
> y no quererla beber!
>
> (Púx. 51)

Ainda duas prosas encerran o libro como as duas táboas de un díptico consular. Na derradeira hachamos máis de personal lembranza sutil que de relación co resto do volume no que resplende aquel grato romor de aguas vivas, de unha espiritualidade primitiva e sán que, apricada á nosa futura poesía galega, captará na sua inqueda rede as máis ouriocentes volvoretas do porvir.—F. B. B.

ANTONIO NOBRE E AS GRANDES CORRENTES LITERARIAS DO SÉCULO DESANOVE. por Augusto Ferreira Nobre, Pôrto. 1931.

Augusto Ferreira Nobre, sobriño do gran poeta Antonio Nobre, naceu en 1896 en Foz do Douro (Porto), estudou meicíña viaxou por Hespaña, Francia, Países Baixos, Alemaña, Suiza, Austria, Rusia, Italia, Argelia e Madeira. En 1919 foi nomeado Profesor da Faculdade de Letras do Porto. En 1930 morreu, deixando escritos os ensaios que compoñen iste libro e outros que non se pubrican. Seu pai Augusto Nobre, Profesor da Facultade das Sciencias do Porto, deu á imprensa istes escritos, precedidos d'unha carta d'Alberto d'Oliveira e unha Introducción d'Adolfo Casais Monteiro, Además do que sirve de tidoo do libro, son outros cinco: *Os tres mosqueteiros* (Maurice Nagre, Londres, Paul Morand) *Les Autres, Nietzsche, O sourriso de Buda* e *Resposta a un cuestionario* (da revista *Principio*). D'un espríto moi semellante ó do seu tio, Augusto Ferreira Nobre foi además un orientalista de tipo romántico e sentimental. Sintea o engado sentimental do Buddhismo —coñecido, ó que semella, á través de traducións— anque son foi pesimista, senon pol-a contra, creente no progreso (que é onde máis alén pode chegar o optimismo), n-unha sucesiva ascensión do home, representada por Buddha, Jesús, Nietzsche.... Temperamento principalmente poético; crítico impresionista; tamén, un inadaptado.—V. R.

GUIA DE OSERA. Orense, 1932.

Pubrica esta *Guía* un membro da Comunidade que hoxe ocupa o sondo Mosteiro, e que tanto leva feito pol-a restauración do moimento e pol-o progreso agrícola d'aquela terra. É un libriño de 107 páginas, pra usanza dos turistas, que contén os datos máis importantes sobr'o Mosteiro: unha síntese histórica, unha descripción e un Abarologio, ilustrado con moitas fotografías e deseños do Profesor de Dibuxo d'Ourense señor Soria, qu'ajudan molto pra apreciación de detalles. Resulta unha obriña moi erudita e ben feita, da meirande utilidade espricativa.

REVISTAS

OC, Revista de la Renaissença dels países d'oc Novembre-Decembre, 1931.

Trai: *La Constitució nova d'Espanya*, por J. Carbonell; *Gerbert i els seus estudis a la Marca Hispànica*, por A. Millás i Vallicrosa; *Gramática occitana*, *Petita Antologia*, e moitas notizas de literatura occitana, felibrismo, etc.

NÓS adica un saúdo fraternal á esta revista, á que a ligan a coincidenza d'ideás e d'intreses, e deseXa un trunfo cumprido á renacencia occitana.

LA NOSTRA TERRA, Mallorca, Gener, Febrer i Març, 1932.

Pubrica: unha tradución da tan sonda confrencia do alemán E. R. Curtius en col de *L'abandó de la cultura*, por Lluis A. Morós, e o n.º de Marzal ven adicado á lembranza de Goethe, con traballos de Joan Estelrich, Bernhard Kellermann, Pere Coromines, A. Crespí, e varias traduciós.

BREIZ-ATAO, Rennes, Janvier, Fevrier, Mars et Avril, 1932.

Pubrica: *Declaration du Parti National breton adoptée á Landerneau; L'Irlande d'aujourd'hui; Heure d'une Race*, por J. La B.

LA BRETAGNE FEDERALE, Rennes, Fevrier, 1932.

Pubrica: *La Paix*, por Morvan Marchal, e *La Comedie Corze de «A Nevra»*.

BOLETÍN DE LA SOCIEDAD CASTELLONENSE DE CULTURA, t. XIX, 1931, q. VI e t. XIII, 1932, qs. I e II.

Pubrica: *Cartas-Pueblas de Ribesaltes, Berrita, Truchelles* y *Vall d'Uxó e Refrans i modismes valencians*, por Joan M. Borrás Jarque.

REVISTA DE CULTURA, Río de Janeiro, Fevereiro 1932.

Trai: *O elemento trágico no episódio de Ignés de Castro*, por P. Pedro Schneider, S. J.

SUDETENDEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR VOLKSKUNDE, Prag, 1 Heft, 1932

Pubrica: *Goethe und die deutsche Volkskunde in Böhmen* pol-o Dr. Gustav Jungbauer.

ESPLAI, Barcelona.

Suplemento tipo maguzine do diario católico catalán *El Matí*, moi fermoso de presentación e curioso e istrutivo de contido.

BELÉN, Habana, n.º 32.

Pubrica: *La Prensa de los Estados Unidos y la expulsión de los jesuitas de España* y *Rincones de historia de Cuba*: *Aurelio Mitjana*.

EL MATÍ, Barcelona.

Pubrícou algús interesantes suplementos, sendo de remarcar o adicado a *Els Ordes religiosos a Catalunya*,

Imprenta NÓS. Horlas. 20. Santiago

A hixiene nos nenos

é a garantía da sua saúde física e moral o día de mañá.

No diario aseo dos nenos emplee o **"Jabón Sales de la Toja"**, único que âs suas altas calidades meiciñás xunta toda a finura e prefume d'un xabón de tocador.

Contribuie ô perfeito desenrolo das criaturas e evita o perigo da escrófula e o raquitismo.

1pta PASTILLA

JABÓN LA TOJA

ÚNICO EN EL MUNDO

O Xabrón da Toxa é o mellor. Honra á Galicia no mundo enteiro

MERQUE VOSTEDE
Plumeiros RAFIUM
DE MÁIS DURA QU'OS DE PLUMA E LIMPAN MILLOR.
VÉNDENSE EN TODOL-OS ESTABRECIMENTOS DO RAMO.
ANDRÉS PERILLE --- OURENSE

Sanatorio Quirúrgico de San Lorenzo

Santiago de Galicia

De los Profesores

D. Fernando Alsina y D. Antonio M. de la Riva

CIRUJANO GINECÓLOGO

FOTOGRABADO

Si quer qu-os seus fotograbados sexan o mais perfeito posibres, convenlle envialos aos
Talleres de fotograbado ESPASA-CALPE S. A.
Ríos Rosas, 24-Apartado, 547 MADRID

A sua biblioteca non será unha biblioteca galega, mentras non adequira as obras editadas por

NÓS PUBRICACIÓNS GALEGAS E IMPRENTA
HORTAS, 20 SANTIAGO